

Ад рэдакцыі

У нядаўнім сваім „Лісце брату“ ў „Нашай Ніве“ лідэр Маладога Фронту Павал Севярынец заклікаў „хрысціяннізаваць Расею“, „выратаваць яе духоўнай экспансіяй прасвятленьня і пропаведзі“, бо „менавіта ў Беларусі вырашаліся ключавыя пытаньні паўстаньня й распаду Расейскае імперыі“. Задача настолькі ж маштабная, наколькі рытарычная.

Месіянізм Севярынца мае эквівалент у іншым пешчаным дзіцяці беларускага па-спольства, Аляксандру Лукашэнку, які быў спаўняў — і натхняў увесь свой народ на спаўненне — місіі збаўленьня агульнарускай супольнасці, што прынесла б таксама збаўленне ўсяму свету, „шматполюснасць“ якога тым самым была б засцярэжана. Абодва месіянізмы, абодва намеры вылучаюцца утапічнасцю (іх выразнікі паходзяць з культуры слова, а не справы) і апеляцыяй да ірацыянальных аргументаў. Абодва супрацьстаўляюць нямілай сучаснасці інверсійна ідэалізаванае мінулае й будучыню. Абодва яны ўяўна беларусацэнтрчныя, але грунтуюцца на адмаўленні свайго народу і гэтага свету, сённяшняга дня сённяшняй Беларусі, якому процістаўляецца славянская ці хрысціянская духоўнасць і накіраванне.

Лукашэнка хацеў завалодаць Вялікай Расіяй, даўшы ёй прыклад сапраўднай расійскасці, Севярынец хоча завалодаць Святой Расіяю, паказаўшы ёй сапраўдную хрысціянскасць. Дзве гэтыя стратэгіі абумоўленыя фрустрацыяй: у першым выпадку фрустрацыя, выкліканая дыскрэдытацыяй імперскага дыскурсу *общерусской* нацыі, у другім — крызіс моцна ідэалізаванага варыянту беларускага нацыядзяржаватворчага праекту, *нацыянальнага адраджэння* 80—90-х. З аднаго боку, страта імперскага цэнтру, які, калі ўжо яго сапраўды няма, дык трэба выдумаць, з другога — цяжкасці і адкаты дэкаланізацыі, якія хочацца чым хутчэй, хоць з дапамогай шаманства, пера-адолець.

Расія застаецца Расіяй, Беларусь — Беларуссю, і пакуль Беларусь не можа не прапаноўваць сябе Расіі ўсю без астатку. Але прамаскоўскі шал беларускіх панславістаў хіба што ўвасобіцца ў безлічы псеўдаінтэграцыйных структур, а пратэстанцкі месіянізм хіба дадасць да „недовольства часті рускіх католікаў — свяшчэннікоў і мірян — польскім і польско-беларускім нацыяналізмам“ каталіцкіх ксяндзоў¹ та-кія ж інвектывы на адрас пратэстанцкіх казаннікаў.

Апаненты Паўла Севярынца ў Маладым Фронце тлумачаць ягоную адмову ад палітычнай дзейнасці, замаскаваную ў хрысціянскія шаты, подступам КГБ. Інтэрпрэтацыя ў лепшых традыцыях *conspiracy theory*. Мы ж звяртаем увагу на спадчыну

¹ С. Филатов, Л. Воронцова. „Судьба католицизма в России“ в *Иностранная литература* (Москва: 1998/11), 250.

даўгавечнага насаджэння славянскай ідэі, якая ў Беларусі цалкам зводзілася да ідэі расійскай (у іншых нацый Цэнтральнай і Усходняй Еўропы славянафільства нярэдка іграла эманцыпацыйную ролю; гэтак, украінскія „будзіцелі“, як бліскуча паказаў Мікола Рабчук, выкарыстоўвалі яго як альтэрнатыву „общерусскому“ міфу¹).

Самая цяжкая спадчына каланіялізму ў Беларусі — светапоглядныя мадэлі, а не сацыяльныя і эканамічныя структуры, што ў прынцыпе, як засведчыў досвед Балты і Цэнтральнай Еўропы, адносна лёгка паддаюцца трансфармацыі.

Панславізму, утылітарысцкай замежнапалітычнай дактрыне позніх славянафілаў, а пасля — расійскіх вялікадзяржаўных нацыяналістаў, не было наканавана рэалізавацца ў поўнай меры. Расійская царская імперыя і Савецкі Саюз былі зруйнаваныя ўнутранымі супярэчнасцямі і паражэннямі ў міжнародным спаборніцтве. Югаславізм крывава сканаў. Прадукт панславізму — катастрофічная і месіянская свядомасць — скіроўвае нацыянальную энергію беларусаў за іх нацыянальную супольнасць. Яна таксама выклікае канцэнтрацыю ўвагі грамадства на замежнапалітычных, а не ўнутрыпалітычных праблемах. Не знікаюць міфы пра „асабліваю місію славянскіх народаў“, „ратаванне свету славянамі“, „сусветную антыславянскую змову“, часта спараджаючы адкрыта расісцкія настроі. Славянафільства ў выпадку беларуса — гэта самаадрачэнне.

Славянафільства і панславізм сапраўды, як заўважае Ігар Бабкоў, „занялі сваё месца ў мінулым“. Але ад іх у свядомасці застаюцца непрыняцце мадэрнізацыі ў яе заходнім варыянце — культываванне страху перад яе сацыяльнымі, эканамічнымі і маральнымі праблемамі і супярэчнасцямі, прымітывізацыя і ірацыяналізацыя мыслення, нявера ў патэнцыял капіталізму, цяга да самаізаляцыі і адгароджвання ад Захаду і „сапсаванага“ ім свету, таго, як выказаўся Аляксандр Лукашэнка, „цывілізаванага свету, за якім я свой народ не павяду“.

Захаваць эфектыўнае традыцыяналісцкае немадэрнае грамадства ў Беларусі, што знаходзіцца ля калыскі мадэрнага свету, немагчыма. Той самападман ці свядомы падман, у які ўдаецца цяперашні беларускі рэжым, вяртаючы ці, дакладней, імітуючы вяртанне „залатога савецкага мінулага“, уяўляецца сапраўдным злачынствам, і не можа не выклікаць болю і пратэсту ў тых, хто здае сабе справу з таго, якую гаспадарчую і маральную дэградацыю нясе з сабой гэты псеўдатрадыцыяналісцкі „славянскі іншы шлях“, якое цемрашальства ён культывуе, колькі пакаленняў беларусаў ён пазбаўляе перспектывы, якую частку нацыянальнай эліты ён выпіхвае ў эміграцыю. Болю і пратэст несучесных пагатоў у тых, хто ўсведамляе неўнікнёнасць мадэрнасці для ўсіх сучасных грамадстваў. Мадэрнасць і адкрытасць можна абдумваць, крытыкаваць і карэктаваць, але іх нельга пазбегнуць — можна адно адцягнуць іхні надыход.

Мікола Рабчук у згаданым вышэй артыкуле з гэтай нагоды цытуе Джона Томлінсана:

Socio-economic modernity is the „fate“ of all cultures in that they are integrated at a structural level in the orders of the nation-state system and the global capitalist market; but this integration—which is a structural *fait accompli*, not a cultural „option”—alters the terms of culture irrevocably, since it entails a one-way journey from „tradition“ to „modernity“. As this journey is made by human agents and involves the emergence of new senses of possibility—new options, new desires, new freedoms—it too can be understood in „existential“ terms. „Cultural fate“ becomes linked with the realisation of

¹ Mykola Riabchouk, „The Nativist-Westernizer Controversy in Ukraine: The End or the Beginning?“ in *Journal of Ukrainian Studies* (Toronto: 1996/1-2), 27—54.

individual human freedom. Cultures are „condemned to modernity“ [Octavio Paz] not simply by the „structural“ process of economic development, but by the human process of *self-development*.¹

Антымадэрнасць, антызаходніцтва — аснова славянафільства. Наша крытычнае стаўленне да „славянскай ідэі“ як такой і беларускіх славянафілаў-сучаснікаў у прыватнасці (а гэтакія прыхільнасці ўласцівыя для інтэлектуалаў з розных, часам супрацьлеглых палітычных лагераў) тлумачыцца тым, што Ніл Гілевіч, Іван Чарота, Віктар Чыкін, Таіса Бондар, Георгій Марчук, Аляксандр Вайтовіч, Святлана Алексіевіч, Уладзімір Замяталін або хто-кольвек іншы, каго розум ці сэрца, прага ўлады ці сімпатыя да сербаў прывялі на гэтую платформу, наўмысна ці міжволі жывяць і ўмацоўваюць гэтае рэакцыйнае непрыманне мадэрнасці (тое самае робіць „традыцыяналісцкі“ дыскурс у літаратуры, рэакцыйны і аджылы).

Масква ж тым-то й падтрымлівае або наўпрост спансаруе тыя ці тыя беларускія славянафільскія колы, што сутнасць расійскай стратэгіі ў Беларусі палягае сёння ў максімальным тармажэнні рынкавых і палітычных рэформ, кансервацыі дзяржаўнага кантролю над сродкамі вытворчасці і працоўнай сілай і недапушчэнні пераходу да самарэгуляванай эканомікі, заснаванай на прыватнай уласнасці, недапушчэнні стварэння перадумоваў для завяршэння мадэрнізацыі — адваротнае і толькі адваротнае паскорыла б фармаванне грамадзянскай супольнасці і саслабіла б татальны на сёння кантроль над грамадствам, следам за чым непазбежна надышоў бы канец расійскаму панаванню над Беларуссю.

Дагэтуль Беларусь была зазнала толькі абмежаваную, запозненую і каланіяльную (трансляваную праз Расію і ў меншай ступені Польшчу) мадэрнізацыю. Супраціў каланізацыі — як і ў азіяцкіх і афрыканскіх калоніях — адбываўся таксама як супраціў мадэрнізацыі, якая несла з сабой большую залежнасць ад імперскага цэнтру і разбурэнне традыцыйнага ладу жыцця і сістэмы вартасцяў².

У гэтай традыцыі выхаваныя сучасныя беларускія нацыяналісты-антымадэрністы (Зянон Пазыняк у гутарцы з рэдактарамі ARCHE прыпусціўся, што „заходні лібералізм, магчыма, сёння страшнейшы для беларушчыны, чым расейскі камунізм“), нацыяналісты-славянафілы або таксама маргінальная плынь балтафілаў-паганцаў. Іх непакой зразумелы, але ці слушны?

З вышыні найвышэйшай кропкі Беларусі, Дзяржынскай гары, якая шчэ да 1958 года называлася Святой, нам, што з надзеяй глядзяць на Захад, мадэрная еўрапейская, ці то еўраатлантычная, цывілізацыя і здаецца ўцелаўленнем хрысціянскага духу. Мы абсурдна бачым яго якраз у перавазе рацыянальнага над ірацыянальным, розуму над сэрцам, грамадзянскай супольнасці над дзяржавай, грамады над пастырам, знаходзім у *changer le monde* замест *changer du monde*, у этыцы працы, эстэтыцы меры, у свабодзе, індывідуальнай адказнасці і нават такой палохаючай павазе да спажывання. Што можа быць у такім разе большым у справе *хрысціянізацыі* Расіі, чым яе вестэрнізацыя? І што большае могуць зрабіць беларусы для далучэння Расіі да заходняй цывілізацыі, чым прылучэнне сябе да гэтай цывілізацыі, чым палітычнае і культурнае вызваленне сваёй краіны — моцны сродак лячэння найбольшай славянскай дзяржавы ад *імперскае хваробы*?

¹ John Tomlinson, *Cultural Imperialism: A Critical Introduction* (London: Pinter Publishers, 1991), 140—141.

² Пра гэта гл. Валерка Булгакаў, „Мой Багушэвіч. Дыялектыка клясычнага тэксту“ ў *Фрагменты* (Менск: 1998/1), 151—160.

Павал Севярынец захапляецца цывілізацыяй Захаду, „пабудаванай на хрысціянскіх прынцыпах“, а пра Расію, Украіну й Беларусь піша, што „яны засталіся духова змрочнымі зонамі“, бо „мараль, і палітыка, і эканоміка ў краіне бяз Бога ня маюць аснатовнае сыстэмы каардынатаў, і таму носіць сатана, кідае на хвалях без стырна, безь вятрылаў і асобнага чалавека, і ўсю дзяржаву“. Але не выключана, што сучасны ісіхазм, праваслаўны ці пратэстанцкі, можа нават больш разбуральна ўздзейнічаць на станаўленне грамадзянскай супольнасці, чым характэрнае для Расеі зрастанне дзяржаўных і рэлігійных структур. Галоўнае, прыкра чуць ад намесніка старшыні БНФ, што „палітыка ў Беларусі даўно скончылася“.

Чатыры ракі бягуць з Дзяржынскай гары, але ніводная з іх не нясе сваіх вод у Расію. Бо ўвогуле ніводная з беларускіх рэк не цячэ ў Расію. Такая ўжо наша геаграфічная сітуацыя. Дык прэч ад Расіі, кажам мы.

Гэты славянскі нумар ARCHE атрымаўся звернуты ў мінулае нават там, дзе гаворка ідзе пра перспектывы славянскай ідэі. Мы напэўна зробім і іншы славянскі нумар — пра ўсе колеры сучаснага славянства, але гэта ўжо справа іншага тысячагоддзя.

Радзя паведаміць, што часопіс ARCHE павялічвае свой наклад і будзе выходзіць сёлета штотомсяц, чаргуючы „тоўстыя“ тэматычныя нумары з тонкім дадаткам „Скарына“, які мае складацца з аналітыкі, эсэістыкі, крытыкі й рэцэнзій. Мы рыхтуем таксама далёкасяжныя праекты іншых выданняў, сярод якіх часопісы для жанчын „Баба“ і для нашых расейскамоўных сяброў „Нерусский журнал“. Усе гэтыя планы здзяйсненняца, калі вы будзеце купляць наш часопіс. Цана ARCHE — гэта высокая цана культуры.

Андрэй Дынько